

Akademik Davorin Rudolf
Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU
Split, Hrvatska
davorin.rudolf@yahoo.com

HRVATSKA I HRVATI U BOSNI I HERCEGOVINI¹

Sažetak

Aktualni odnosi u Bosni i Hercegovini relikti su duge, kontinuirane povijesti vladavina silnika i satrapa, tuđina i domaćih, sukoba potmulih ili otvorenih, između ljudi različita podrijetla, vjere, nacija u Bosni i Hercegovini. Ovo je rukopis o odnosu Hrvatske i Hrvata u BiH, lijepoj i dragoj zemlji osuđenoj na patnju. O političkom položaju, ljudskim i narodskim pravima. I o temeljcu na kojemu može i mora počivati moderna europska Bosna i Hercegovina: načelu ravnopravnosti tri konstitutivna naroda, Hrvata, Bošnjaka i Srba te ostalih građana BiH.

Ključne riječi: Hrvatska; Bosna i Hercegovina; Hrvati u Bosni i Hercegovini; konstitutivni narodi; državni ustroj; ljudska i narodska prava

1. O Bosni i Hercegovini sam uvijek pisao lijepo. Zamišljao sam tu zemlju kao mističnu ljepoticu išaranu strmim gudurama, rijekama koje se mute, po kojoj se povijest vazda valjala brutalno kao da je nekakva prokleta zemlja. Tu su se sučevala velika carstva i miješale važne monoteističke vjere, katolička, muslimanska, pravoslavna, pa bogumilska i židovska. Te granice, "krvave i mračne crte", kako ih je jednom netko nazvao, ostavile su dubokog traga u svemu na što čovjek može naići u toj maloj i tvrdoj zemlji. Osobito me se izazovno doimalo Sarajevo, stari grad na Miljacki, ohol koliko je lijep. I Hercegovina, u koju je svom silinom prodro Mediteran, pa vonjaju žuka, duhan i vinogradi. Kad sam, kao gost, sredinom i krajem osamdesetih, predavao međunarodno pravo studentima mostarskoga Pravnog fakulteta, uvečer bih zašao u strme uličice staroga hercegovačkoga

¹ Teze ovoga rukopisa izložene su fragmentarno na sjednici Vijeća za vanjske poslove Predsjednika Republike Hrvatske u Zagrebu, 7. travnja 2011. Dio rukopisa objavljen je u "Hrvatskome listu", 14. travnja 2011.

trgovačkog i kulturnog središta, sišao niz Veliku i Malu Tepu i promatrao kako krupan mjesec miruje nad Neretvom i Starim mostom.

O, Bože, kakve li ljepote! Kao u omami, miješale mi se u glavi sve te rijeke, zelene, plahe i virovite, vijugave ceste, ćuprije, stare zidine i čardaci, pa sam se okrećao neću li, možda, susresti Sumbu, Salka Ćorkana ili drsku muškobanju Šahu, zrikavu Ciganku. Andrićeve junake.

Čudna i meni draga zemlja.²

U ovome članku neću pisati o ljepotama BiH, već o Hrvatima u toj zemlji, njihovu političkome položaju, o ostvarivanju njihovih ljudskih i narodnosnih prava i dužnostima Republike Hrvatske da brine o ravnopravnosti Hrvata u njihovoj zajednici s ostalim konstitutivnim narodima, Bošnjacima i Srbima, te drugim građanima u BiH.

2. Na pisanje me ponukala tzv. postizborna kriza u Hrvatsko-bošnjačkoj federaciji Bosne i Hercegovine krajem 2010.³, koja je bosansko-hercegovačke političare u svojoj srži suočila s alternativama: jačanje i ostvarivanje demokracije u BiH, ili potmulo snaženje separatističkih i dezintegracijskih tendencija u zemlji. Ili će BiH biti istinska država triju jednakopravnih konstitutivnih naroda, Hrvata, Bošnjaka i Srba, ili će beznadno tonuti u živome pijesku postupnog raspada države. Na površini tih dubokih tektonskih političkih kretanja izbio je, od Daytona⁴ do danas, najozbiljniji sraz različitih koncepcija o budućnosti zemlje. Sučeljene su, ovoga puta u svoj žestini, koncepcije unitarne i centralizirane Bosne i Hercegovine koje zagovaraju Bošnjaci, zamisli o državi s tri entiteta koje bi voljeli ostvariti Hrvati, o labavoj BiH konfederaciji koju bi željeli Srbi, potom zamisao ekstremnih integralista o jednoj naciji, *Bosancima*, koji bi proistekli iz nekakvoga bosanskoga "melting pota", pa ideje o kantonalnome uređenju poput onoga u Švicarskoj.

² Rudolf, D., *Rat koji nismo htjeli*, Zagreb 1999., str. 98. V. također: Rudolf D., *Postignuća i utopije*, Zagreb 2005., str. 243 i dr. O povijesti BiH objavljena je obilna literatura. Čini mi se posebice zanimljiva knjiga Noela Malcolma: *Bosnia: A Short History*, University Press, New York 1994.

³ Opći izbori u Bosni i Hercegovini održani su 3. listopada 2010. za sljedeće razine vlasti: Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Predsjednika i potpredsjednike Republike Srpske, Narodnu skupštinu Republike Srpske i Skupštine kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. Kriza je nastala prilikom formiranja vlasti u državnome vrhu BiH i najvišim organima Federacije BiH (Bošnjačko-Hrvatskome entitetu), jer su stranačkim inženjeringom (koalicijama) zaobidjeni izabrani predstavnici dviju političkih stranaka s hrvatskim predznakom (Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine, krat. HDZ, i Hrvatske demokratske zajednice 1990., krat. HDZ 1990) za koje je, prema procjenama, glasovala većina Hrvata u BiH. U BiH ima devet političkih stranaka s jasnim hrvatskim predznakom.

⁴ Zapravo, od potpisivanja 1995. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini nakon ratova 1992-1995. Potanje o Daytonskome sporazumu dalje u tekstu.

O tim pitanjima oblika vladavine i strukturalnoga uređenja države, koja će u velikoj mjeri odrediti budućnost zemlje, demokratski je ojačati ili rastočiti, odlučuju i odlučit će, nadam se s više razboritosti negoli do sada, političke elite, narodi i građani BiH, uključujući, naravno, hrvatski narod. Odlučivat će i u ovome povijesnome trenutku utjecajna euroatlantska međunarodna zajednica koja je BiH praktički pretvorila u svoj protektorat.

Područje u koje se može i mora upletati država Hrvatska jest status ljudskih prava, istinske jednakosti i ravnopravnosti Hrvata u BiH u zajednici s još dva konstitutivna naroda te države. To je najbolji način da službena Republika Hrvatska udovolji svojim obvezama u odnosima s dijelom hrvatskoga naroda koji trajno živi u BiH⁵ i prinese očuvanju suvereniteta, neovisnosti i stabilnosti susjedne nam države.

O Bosni i Hercegovini

1. Bosna i Hercegovina je država u jugoistočnoj Europi. Na sjeveru, zapadu i jugu graniči s Republikom Hrvatskom (kopnena granica je duga 1001 km, prema nekim podacima 932 km), s obalom u Malostonskome zaljevu (u području općine Neum, u dužini od 20 km), a na istoku sa Srbijom i Crnom Gorom. Nastala je nakon razdruživanja u bivšoj SFR Jugoslaviji 1. ožujka 1992., poslije referendumske odluke građana BiH o samoodređenju (srpsko stanovništvo u BiH uglavnom je bojkotiralo referendum). Glavna prekomorska izvozno-uvozna luka Ploče nalazi se u Hrvatskoj.

U državi su tri konstitutivna naroda: Hrvati, Bošnjaci (Muslimani) i Srbi. Država je organizirana po entitetima (na temelju Daytonškoga sporazuma, 1996.). Entitet Federacija Bosne i Hercegovine (deset kantona) raspolaže s 51% površine BiH, a entitet Republika Srpska s 49%.

Prema međunarodnim procjenama u BiH 2006. živjelo je oko 4,5 milijuna stanovnika.⁶

U agresiji Jugoslavenske narodne armije i raznih srpskih postrojbi (paravojnih, dobrovoljačkih i sl.)⁷ na BiH, u građanskome ratu 1992-95., koji su započeli Srbi u BiH potpomognuti snagama iz Srbije i Crne Gore, te u hrvatsko-musliman-

⁵ Članak 10. stavak 2. Ustava Republike Hrvatske: "Dijelovima hrvatskog naroda u drugim državama jamči se osobita skrb i zaštita Republike Hrvatske".

⁶ Prema popisu stanovništva 1971. u BiH je živjelo 3.746.111 stanovnika. Nacionalni sastav bio je sljedeći: Muslimana je bilo 1.482.430, Srba 1.393.148, Hrvata 772.491, Crnogoraca 13.021 (ostatak su sačinjavale razne manje skupine).

Prema popisu stanovništva na dan 31. marta 1991. u BiH je živjelo 4.354.911 stanovnika. Od toga 1.902.869 Bošnjaka (43.7%), 1.364.363 Srba (31.3%), 752.068 Hrvata (17.3%), dok su 7.7 % stanovnika činili pripadnici drugih nacija i Jugoslaveni. Bošnjaci su bili većina u 45 općina (u 13 relativna, u 31 apsolutna), Srbi u 34 općine (5 relativna, 29 apsolutna većina), a Hrvati su bili većina u 20 općina (6 relativna, 14 apsolutna).

⁷ O tome sam pisao u knjizi *Rat koji nismo htjeli* (1999), str. 366 i dr.

skome ratu život je izgubilo između 100 do 200 tisuća građana (gotovo polovina stanovništva promijenila je mjesto boravka), a razaranja su bila golema.

2. U kolovozu 1995. zračni napadi NATO-a na postrojbe i vojne ciljeve bosanskih Srba u BiH⁸ imali su važnu ulogu u okončavanju krvavoga trogodišnjeg sukoba u toj državi.

Operacija NATO-a je počela u 2 sata 30. kolovoza 1995., a uključila je oko 400 zrakoplova i 5 tisuća ljudi iz 15 zemalja. Trajala je dva tjedna (završena je 14. rujna). Obavljeno je 3.515 letova, a napadnuto 338 ciljeva.

3. U prosincu 1995. Sjevernoatlantski savez (NATO) je postavio svoju prvu mirovnu misiju, *Implementacijske snage (IFOR)*, radi ostvarivanja vojnih ciljeva u Daytonskome mirovnom sporazumu. IFOR su nakon godinu dana zamijenile *Stabilizacijske snage (SFOR)*. Pošto se sigurnosna situacija postupno poboljšavala, broj pripadnika mirovnih snaga progresivno se smanjivao, s prvotno raspoređenih 60.000, na 7.000 u 2004. godini. SFOR-ova misija završila je u prosincu 2004., kada je odgovornost za održavanje sigurnosti u Bosni i Hercegovini preuzela Europska unija.

Vijeće sigurnosti UN-a u rezoluciji donesenoj 22. studenoga 2004.⁹ pozdravilo je angažiranje vojnih i policijskih postrojbi EU u Bosni i Hercegovini.

4. U *Wright-Patterson Air Force Base* u blizini grada Daytona (Ohio, SAD) od 1. do 21. studenoga 1995. održana je konferencija predstavnika Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije (sudjelovao je i glavni američki pregovarač u jugoslavenskoj državnoj krizi, Richard Holbrooke) o uređenju BiH nakon rata 1992.-95. Dogovoren je *Opći okvirni sporazum za mir u BiH* s 11 dodataka (o vojnim aspektima mirovnoga rješenja, regionalnoj stabilizaciji, granicama između entiteta, Ustavu, o međunarodnim operacijskim snagama i dr.). Sporazum su (engl. *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, također se rabe nazivi *Dayton Agreement*, *Dayton Accords*, *Paris Protocol* ili *Dayton-Paris Agreement*) u Parizu 14. prosinca 1995. potpisali predsjednici Hrvatske (Franjo Tuđman), Bosne i Hercegovine (Alija Izetbegović) i Srbije (Slobodan Milošević), te kao svjedoci predsjednici Francuske (Jacques Chirac), Njemačke (Helmut Kohl), Ruske Federacije (Viktor Černomirdin), Velike Britanije (John Major), Sjedinjenih Američkih Država (William Clinton) i u ime Predsjedništva EU, Felipe Gonzales. Sporazumom, koji je stupio na snagu danom potpisivanja, okončani su tri i pol godine dugi ratovi u BiH.¹⁰

⁸ Kodni naziv operacije bio je: *Operation Deliberate Force*.

⁹ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, br. 1575.

¹⁰ V. Tekst na engl.: *Office of the High Representative and EU Special Representative, the General*

5. Prema Daytonskome sporazumu federalna – konfederalna BiH se sastoji od dvije administrativne jedinice – entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Distrikt Brčko ima poseban status i ne pripada nijednome entitetu.

6. Sukladno Daytonskome sporazumu u Sarajevu od 1966. stoluje Visoki predstavnik i specijalni predstavnik EU u BiH.

7. BiH je članica Ujedinjenih naroda od 22. svibnja 1992.¹¹

Prokletstvo višenacionalne države

Što je uzrokovalo tešku postizbornu krizu u BiH? Zašto su problemi istinske ravnopravnosti tri konstitutivna naroda u BiH, Hrvata, Srba i Bošnjaka, toliko složeni, dugotrajni i teško rješivi, tako da potresaju same temelje države? Zašto Hrvati u BiH strahuju od majorizacije i gubitka nacionalnoga identiteta, a Srbi da ih ne snađe sudbina Hrvata?¹² Zašto u bošnjačkome dijelu BiH ne mogu prevladati demokraci i realisti? Odgovor je: jer je BiH višenacionalna država s tri *osjetno brojčano različita konstitutivna naroda* (primjenom načela “jedan građanin – jedan glas”, primjerice, Bošnjaci bi, zbog svoje brojnosti, postali apsolutni hegemon u BiH).

Države koje nisu jednonacionalne ili pretežito jednonacionalne krhke su, jer iznutra nisu homogene. Poput većine država na Srednjemu istoku, primjerice, koje su stvarane nakon Prvoga svjetskoga rata (propasti Otomanskoga Carstva)

Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. O Daytonskome sporazumu v. približe Hoolbroke R., *To End to War* (revised edition), New York 1999. U Sarajevu je objavljen prijevod: *Završiti rat* (1988). Uspomene na Dayton napisao je i Mate Granić, svojedobno ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske, u knjizi *Vanjski poslovi – iza kulisa politike*, Zagreb 2005.

¹¹ Rezolucija Opće skupštine UN, *A/RES/46/237 of 22 May 1992.*

¹² Milorad Dodik, predsjednik Republike Srpske: “Ako se ruše prava Hrvata kao kolektiviteta, onda mi ovdje (u Republici Srpskoj – op. D. R.) logično razmišljam da su Srbi sljedeći na redu i da odbrana njihovih prava danas jeste suštinski i odbrana naših prava sutra. Dakle, ovo je zajednička borba protiv majorizacije mnogobrojnijih. To ne znači da ne možemo da saradujemo sa Bošnjacima i njihovim političkim predstavnicima, ali oni moraju da shvate strah malobrojnijih, da izvuku pouke iz SFRJ (bivše Jugoslavije – op. D. R.) i da ne traže ništa od onoga što nije moglo u toj zemlji. Velika Jugoslavija se raspala, mala, kakva je Bosna, doživjeće istu sudbinu ako se stvari dobro ne odmjere.” – “Verovatno dolazi vreme za samostalnost”, intervju, tjednik *NIN*, Beograd, 21. april 2011. Retoriku Milorada Dodika, jednoga od najlukavijih srpskih političara u BiH (Matoš bi rekao: Laž mu je dar od Boga), valja uzeti s velikom rezervom, jer iz svih njegovih djelovanja i aktualnih prilika u Republici Srpskoj (posebice ako se na umu ima povratak izrazito maloga broja prognanih i izbjeglih Hrvata u Republiku Srpsku) jasno se nazire njegov istinski cilj stvaranja neovisnog i samostalnog entiteta koji bi, prirodno, ako se ostvari, dezintegrirao državu BiH. Podsjetit ću da se već sada u publikacijama službenih institucija u Banja Luci Republika Srpska definiše kao “parlamentarna republika s ograničenim međunarodnim subjektivitetom”. V. *Statistički godišnjak Republike Srpske 2010.*, izd. Republičkog zavoda za statistiku u Banja luci (2011).

dogovorima Britanaca i Francuza. Povučene im granice nisu ni etničke, ni jezične, pa su iznutra nestabilne, izložene brojnim oružanim sukobima, neotporne nasrtajima raznih ideologija i politika (religijskih, kulturnih i dr.).¹³

U tu skupinu složenih višenacionalnih država valja uvrstiti i BiH. U geopolitičkim, strategijskim i sigurnosnim analizama valja imati na umu njezinu krhkost, posebice njezinu podložnost utjecajima ambicioznih država, međunarodnih regionalnih organizacija, državnih alijansi, ideoloških i vjerskih skupina, pokreta i dr. Zbog toga, da bi se održala kao demokratska i stabilna država, mora razriješiti i na dugoročno čvrste temelje postaviti jednakopravnost svoja tri konstitutivna naroda. Ovako, bošnjačka nasilna majorizacija u Federaciji, separatizam u etnički gotovo čistoj Republici Srpskoj i duboko nezadovoljstvo i očaj Hrvata zbog ignoriranja njihovih narodskih i ljudskih prava stvorili su nefunkcionalnu državu BiH s jakim dezintegracijskim tendencijama.

Pogledajmo поближе glavne aktere koji utječu na zbivanja u BiH i mogu pridonijeti njezinoj demokratizaciji.

Europska unija i BiH

Neki naši analitičari ističu kako će učlanjenje BiH u EU riješiti strukturalne i političke probleme te zemlje, uključujući i pitanja jednakopravnosti naroda. Praksa je obeshrabrujuća. EU nije uspjela riješiti slične probleme svoje stare članice Belgije.¹⁴ Ni Cipra,¹⁵ primjerice. Istina, članstvo u EU djelovalo bi stabilizirajuće na

¹³ Neki uvaženi američki analitičari, poput Kissingera, dramatični sukob između Zapada i pužajućeg islamskog fundamentalizma u području Srednjega istoka nazivaju jednom od aktualnih revolucija u svijetu (druga revolucija koja teče uzrokovana je deklinacijom Europe, premještanjem tradicionalnog središta odlučivanja u međunarodnim odnosima s Atlantika u područja Tihoga i Indijskog oceana).

¹⁴ Kraljevinu Belgiju potresa flamanski i valonski separatizam. Od ukupno 10.4 milijuna stanovnika (2005) u Flandriji ih živi 6.043.000, Valoniji 3.395.000 i u Bruxellesu 1.006.000. Oko 60% stanovnika govori nizozemskim, odnosno, flamanskim, 40% francuskim, a 1% njemačkim jezikom. Bruxelles, u kojemu stanuje 8% stanovništva je dvojezičan francusko-nizozemski grad. Ustavnim reformama 1970. ozakonjene su tri zajednice: valonska (frankofonska), flamanska i njemačka, te tri regije: valonska, flamanska i briselska.

¹⁵ Godine 1974., poslije turskoga desanta na Cipar (Turci su iskoristili neuspjeli državni udar ciparskih grčkih nacionalista na Cipru i zaposjeli trećinu otoka), otok je podijeljen na turski i ciparski (grčki) dio. Na turskome je dijelu najprije 1975. proglašena Turska Federalna Republika Cipar, a 1983. Neovisna Turska Država Sjeverni Cipar (državu priznaje jedino Turska).

Vlast Republike Cipar (bez turskoga Sjevernog Cipra) je *de iure* suverena nad cijelim otokom. Pravna stečevina EU se, međutim, ne primjenjuje na području u turskome dijelu Cipra. Na otok su raspoređene snage UN-a radi održavanja mira (UNFICYP). Još uvijek su na Cipru. Svojedobno je glavni tajnik UN-a, Kofi Annan, predložio (u studenome 2003) ujedinjenje Ciprana u okviru "federacije dviju zona". Većina ciparskih Grka tu je zamisao odbacila na referendumu.

tu zemlju, smanjilo bi međunacionalne tenzije i pridonijelo racionalnom sporazumijevanju političkih elita triju konstitutivnih naroda, posebice u području pravne i političke ravnopravnosti, zatim višoj razini međusobne snošljivosti i uvažavanja, gospodarskim i financijskim dobrobitima, urednijoj pravnoj državi, ali to je za BiH daleka budućnost. Europski zapad (EU) nema velikih državnika (koji imaju "treće oko" poput filozofa i pjesnika), političare imaginacije poput talijanskog teoretičara Altiera Spinellija, koji je među prvima u Europi nakon Drugoga svjetskog rata započeo propagiranje Europske unije, francuza Jeana Monneta i Roberta Schumana, Engleza Winstona Churchilla, Talijana Alcidea De Gasperija, Nijemca Konrada Adenauera, Francuza Charlesa de Gaullea, belgijanca Paula-Henryja Spaaka i dr., nema volje ni moći za povijesne zahvate, poput brzog učlanjenja u EU svih država stvorenih na području bivše Jugoslavije.¹⁶

Na Zapadu jednostavno ne znaju što uraditi sa svojim BiH protektoratom. Otud i dio naših hrvatskih muka. Pošto u Bruxellesu BiH smatraju sidrom uz koje su vezane dvije države, Hrvatska i Srbija, gnjave nas godinama u pregovorima oko učlanjenja u tu snažnu političko-gospodarsku integraciju.

Ostaje, prema tome, uvjerenje: oblik, institucionalnu strukturu i djelovanje države BiH mogu urediti jedino njezini konstitutivni narodi, zajedno s ostalim građanima koji žive u njoj.

Uloga Sjedinjenih Američkih Država

Volio to netko ili ne, Amerikanci su najutjecajnija država (super sila) u svijetu. I u BiH. Njihov se, međutim, primarni strateški interes premjestio iz (jugoi-stočne) Europe u azijske i srednjeistočne zone u kojima se nalaze ležišta i naftni putevi. Sjećam se razgovora s visokim američkim dužnosnikom dok sam obavljao veleposlaničke dužnosti u Rimu: nama je važno, uvjeravao me Amerikanac, da je balkansko područje pacificirano, da nam tu ne pogine niti jedan vojnik. A hoćete li se vi zvati jugoslavenska federacija, podunavska, slavensko-albanska, jugoslavensko-bugarska konfederacija, hrvatska ili srpska – baš nas briga! Ta pragmatična američka politika danas se izražava u javnoj potpori nedavno formiranoj entitetskoj vlasti u BiH federaciji bez istinski hrvatskih predstavnika. U politici

¹⁶ Što se više odugovlači prijem država koje su 1991-92. nastale na području bivše Jugoslavije te Albanije u Europsku uniju, produbljuju se gospodarske razlike između njih i država članica EU. U 2009., primjerice, godišnji bruto društveni proizvod po glavi stanovnika (*gross domestic product per capita*) u međunarodnim dolarima iznosio je u Luksemburgu 83.759, Nizozemskoj 40.715, Austriji 38.363, Danskoj 36.762, Njemačkoj 36.287, a u Hrvatskoj 19.805, Crnoj Gori 13.292, Srbiji 11.719, Makedoniji 10.823, Bosni i Hercegovini 8.491 i u Albaniji 8.373. Neto prosječna mjesečna plaća djelatnika (puno radno vrijeme) iznosila je u Luksemburgu 3.636 dolara, Danskoj 3.226, Njemačkoj 2.754, Austriji 2.758 dolara, a u Hrvatskoj 996 dolara, Crnoj Gori 699, Srbiji 461, Makedoniji 460, BiH 590 dolara (za Albaniju nemam podataka).

“netalasanja”. A priori su protiv trećega entiteta jer bi izdvajanje Hrvata iz entitetske Federacije ostavilo u Europi čistu muslimansku državicu, moguću (da ne iritiram bošnjačke političare uporabio sam tu blagu riječ) platformu za širenje islamskog fundamentalizma (i islama) u Europi.

Međutim, o američkoj politici i idejama uvijek valja voditi računa. Amerikance mnogi ne vole, ali ih svi slušaju! Stoga bi valjalo, bez obzira na trenutne poteze američke administracije, posebne diplomatske napore usmjeriti prema Washingtonu, središtu učinkovitoga odlučivanja, s jasnom porukom da je demokratska i stabilna država BiH moguća jedino ako počiva čvrsto na temeljima ravnopravnosti svoja tri konstitutivna naroda. Radi se, dakle, o demokraciji, a ne o dezintegraciji.¹⁷

Naravno, nisu samo SAD važan kreator odnosa u BiH. Spomenut ću, primjerice, penetraciju Turske u “svoja stara područja”, kako je rekao jednom zgodom turski ministar vanjskih poslova (u Sarajevu, primjerice, djeluje Sveučilište na kojemu redovito studira 3 tisuće Turaka!) i Rusije (gospodarski prodor u Republiku Srbiju), što dodatno komplicira stanje u zemlji.

Hrvatske političke stranke u BiH

U hrvatskim političkim strankama u BiH nema lidera s visokim političkim umijećima, kojima bi opći interes apsolutno bio ispred osobnoga. Ovako razjedinjene i međusobno podozrive ne mogu bitnije utjecati na poboljšanje političkoga statusa Hrvata u BiH.

Neki poticajni dogovori, poput Kreševske deklaracije šest stranaka s hrvatskim predznakom iz rujna 2007., mrtvo su slovo na papiru, iako su se stranačka gospoda zaklinjala kako će se sastajati svakog mjeseca, dorađivati i ostvarivati Deklaraciju.

Odnosi službene Hrvatske i BiH

Za nas su, dakako, najvažniji odnosi službene Hrvatske s Hrvatima u BiH. Općenito govoreći, imali smo u tim odnosima dvije faze: prvih deset godina razdoblje je pretjeranoga paternalizma, a druga je faza, koja traje više manje do danas, manjkavoga hrvatskoga patriotizma.

Tijekom zadnjih deset godina hrvatski državni vrh, pod izlikom nemiješanja u unutarnje poslove druge države, zanemario je ustavnu i moralnu dužnost brige za jednakopravnost Hrvata u BiH. Na to su utjecali i neki politički potezi i događaji koji su stvorili dojam u dijelu međunarodne javnosti, pa i u Hrvatskoj, kako je Republika Hrvatska početkom devedesetih prošloga stoljeća željela raz-

¹⁷ Neovisno o stajalištima i politici SAD-a razdvajanje Federacije BiH u dva entiteta, hrvatski i bošnjački, uzrokovalo bi, među ostalim, ozbiljne teškoće u razgraničenju (povlačenju jasnih i pravičnih entitetskih granica) i ostvarivanju ravnopravnosti (zaštiti) Hrvata u područjima u kojima su manjina i izrazita manjina.

biti državu BiH i pripojiti jedan njezin dio. Hrvatski državni vrh se zbog toga, a i nekih drugih razloga, oglušio, među ostalim, na brojne bošnjačke majorizacije u entitetskoj Federaciji prepustivši Hrvate u BiH da se u bosanskome loncu snalaze kako znaju. Evo tri primjera:

(a) Nismo valjano demantirali u Saboru javno izrečenu tvrdnju hrvatske zastupnice o oružanom nasrtaju Hrvatske na BiH 1993. Na pitanje novinara "Globusa" o tome koji su, po mojemu mišljenju, glavni neuspjesi hrvatske vanjske politike nakon proglašenja hrvatske neovisnosti, odgovorio sam: "Nismo uspjeli spriječiti hrvatsko-muslimanski rat, hrvatsku i muslimansku povijesnu blamažu!"¹⁸ Taj je tragičan sukob (na duši su nam osobito sramotni detencijski centri) imao vrlo složene korijene, pun je dvojbenih i nerazjašnjenih detalja i za nj se ne može, olako i paušalno, okriviti isključivo Hrvatsku. Nažalost, nitko nije adekvatno reagirao pa je izjava u Saboru imala razorne učinke u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i važnim inozemnim metropolama.

(b) Nismo prosvjedovali Haškome tribunalu zbog uporabe transkripata hrvatskoga predsjednika Franje Tuđmana u *sudskim procesima*. Odvjetnica Vesna Alaburić, koja u Haagu pred Tribunalom brani generala Milivoja Petkovića, formalnog zapovjednika Hrvatskog vijeća obrane u vrijeme hrvatsko-muslimanskoga sukoba, izjavila je:

"Tuđmanovi su transkripti, sa stajališta obrane, odigrali vrlo razarajuću ulogu. Ovdje je važno spomenuti kako su naše vlade (premijera Račana i Sanadera – op. D. R.) poslale transkripte u Haag s namjerom da pomognu Tužiteljstvu u *daljnjim istragama*, no, uz uvjet da će se za korištenje transkripata u *sudskim procesima* tržiti posebna suglasnost. Međutim, kada su se transkripti počeli koristiti u sudskim procesima, nitko nije tražio tu posebnu suglasnost, niti je bilo tko prosvjedovao. Hrvatska se vlada nije bunila, premda su se transkripti upotrebljavali mimo jasnog dogovora s Haagom."¹⁹

Odvjetnica Alaburić je pokušala osobno osporiti valjanost transkripata kao dokaza, ali je bilo prekasno, jer su se, kao svojevrsno javno dobro, već bili koristili u drugim predmetima.

(c) U javnosti se podržava saga o velikome krimenu, diobi i pripojenju dijela Bosne i Hercegovine Hrvatskoj u zamislima predsjednika Hrvatske, Franje Tuđmana. Ne ulazeći u to što je predsjednik Tuđman zaista mislio, valja kazati da su njegova razmišljanja pravno irelevantna. Haški tribunal je u presudi Raspravnoga vijeća (također i u odluci Žalbenoga vijeća) Milanu Martiću od 12. lipnja 2007., istaknuo da su politički ciljevi, tj. zamisli o ujedinjenju s drugim područjima sličnog nacionalnog sastava stanovništva, *legitimni ako nisu popraćeni planiranim zločinačkim*

¹⁸ Rudolf, D., Anketa o vanjskoj politici, zagrebački tjednik „Globus“, 14. prosinca 2001.

¹⁹ Alaburić, "Tuđmanovi su transkripti tužitelju pomogli da ojača tezu o udruženom zločinačkom pothvatu", intervju, zagrebački dnevnik *Jutarnji list*, 2. travnja 2011.

akcijama.²⁰ Bilo je, dakako, svakakvih izjava i želja, ali stručnjaci koji prate suđenja u Haagu tvrde da u Sudu nema nijednoga dokumenta koji bi upućivao na zaključak da su predsjednik Tuđman ili hrvatska Vlada namjeravali ostvariti političke ciljeve u BiH zločinima.

Na odnose između Hrvatske i BiH *moгу* utjecati presude Međunarodnoga tribunala za bivšu Jugoslaviju u Haagu šestorici političkih čelnika BiH tijekom devedesetih godina prošloga stoljeća (Jadranku Prliću, Brunu Stojiću, Slobodanu Praljku i drugima), posebice obrazloženja u presudama. Zanimljivo je, s pravnoga stajališta, kako će Tribunal tretirati odnos hrvatskih državnih tijela i Hrvatskoga vijeća obrane (HVO-a) te organa Herceg-Bosne (jesu li postojale *opća kontrola* ili *efektivna kontrola* Zagreba, tj. međunarodni sukob u BiH i djelomična okupacija područja BiH od strane oružanih snaga Hrvatske)²¹ i hoće li Sud primijeniti dvojbenu i nejasnu doktrinu *udruženoga zločinačkog pothvata* koju je predložilo Tužilaštvo (na vrh piramide toga pothvata Tužilaštvo je postavilo pokojnoga hrvatskog predsjednika, Franju Tuđmana)?²² Da se ne bismo upuštali i zapletali u nagađanji-

²⁰ U presudi Raspravnoga vijeća 12. lipnja 2007. kaže se:

“442. Tužilaštvo tvrdi da je zajednički cilj udruženoga zločinačkoga pothvata bio ‘prisilno uklanjanje većine Hrvata, muslimana i drugoga nesrpskoga stanovništva približno s jedne trećine teritorija Republike Hrvatske, te velikih dijelova Republike Bosne i Hercegovine, s ciljem da ta područja postanu dio nove države pod srpskom dominacijom.’ Iz dokaza se vidi da je od početka 1991. postojao politički cilj ujedinjenja srpskih područja u Hrvatskoj i u BiH sa Srbijom, kako bi se stvorio jedinstveni teritorij. Pored toga, dokazi pokazuju da su vlada i organi vlasti SAO Krajine, a potom i RSK, u potpunosti prihvatili taj cilj i zalagali se za njega, nastojeći ga ostvariti u suradnji sa srpskim rukovodstvom u Srbiji i u Republici Srpskoj u BiH. *Raspravno vijeće smatra da takav cilj, to jest ujedinjenje s drugim područjima sličnoga nacionalnoga sastava stanovništva, sam po sebi ne predstavlja zajednički cilj u smislu pravnih normi vezanih uz zajednički zločinački pothvat, sukladno članku 7(1) Statuta. Međutim, ako se stvaranje takvih teritorija namjerava postići činjenjem kaznenih djela sankcioniranih Statutom, to može biti dovoljno da bi predstavljalo zajednički kažnjivi cilj.*” (kurziv – D. R.) – Prosecutor v. Milan Martić, Judgement of 12 June 2007. para. 442. Žalbeno vijeće je potvrdilo takvo stajalište prvostupanjskoga suda. V. presudu od 8. listopada 2008., dijelove VI. i VII., para. 112, para. 123.

²¹ U drugoj izmijenjenoj optužnici (11. lipnja 2008) kazano je:

“Svo vrijeme na koje se odnosi ova optužnica, u Bosni i Hercegovini vladalo je stanje oružanoga sukoba, međunarodnoga oružanoga sukoba i djelimične okupacije, u kojima su, u cijelosti ili djelimično, sudjelovali država Republika Hrvatska i njeni organi vlasti, njene oružane snage i predstavnici, koji su se nalazili u oružanom sukobu protiv države Republike Bosne i Hercegovine i/ili ABiH i/ili bosanskih Muslimana na teritoriji države Republike Bosne i Hercegovine.” - *Predmet IT-04-74 T, točka 232.* Naravno, to je stajalište Tužiteljstva koje raspravno vijeće Suda može u cijelosti odbiti ili izmijeniti.

²² U drugoj izmijenjenoj optužnici (11. lipnja 2008) u odjeljku “Udruženi zločinački pothvat”, među ostalim, kazano je:

“Počev od 18. studenoga 1991. ili prije toga datuma pa do približno travnja 1994. i nakon toga, više osoba je pokrenulo i učestvovalo u udruženom zločinačkom pothvatu političkog i vojnog podjarmljivanja, trajnog uklanjanja i etničkog čišćenja bosanskih Muslimana i drugih nehrvata koji su živjeli na onim dijelovima teritorija Republike Bosne i Hercegovine za

ma i spekulacijama, valja nam sačekati odluku raspravnoga vijeća Suda (prvostupanjskoga, a i Žalbenoga vijeća koje donosi pravomoćnu presudu).

Naši grijesi

Naši su grijesi to što nismo svojedobno u Vijeću sigurnosti UN-a potanko upoznali članice Vijeća sa zakidanjem narodskih i ljudskih prava Hrvata u BiH, što nismo prosvjedovali zbog slanja nekompetentnih povjerenika međunarodne zajednice, tipa *ešdauna*, u Sarajevo. Kumovalo se u Zagrebu rascjepu bosansko-hercegovačkoga HDZ-a. Ekonomska pomoć Hrvatske nije bila strateški isplanirana. Prijašnji predsjednik Republike nikada, koliko znam, nije službeno posjetio Hercegovinu. O aktualnim problemima uzrokovanim nedavnim izborima visokih dužnosnika u entitetskoj Federaciji naše Veleposlanstvo u Sarajevu štiti (za razliku od, primjerice, američkoga) i dr.

Rezultati naše sveukupne indolentnosti nisu samo preglasavanja i neadekvatna zastupljenost Hrvata u tijelima vlasti BiH. Obratite pažnju na ove podatke iz crkvenih izvora: u BiH je prije rata (1992) živjelo oko 820 tisuća katolika, pretežito Hrvata (1991. godine: 752.068). Krajem 2010. bilo ih je svega oko 430 tisuća. U Republici Srpskoj – na polovici teritorija BiH! – živjelo je oko 220 tisuća Hrvata, a danas ih ima nešto više od 11 tisuća!

Što Hrvatska može i mora učiniti sada?

Izjave predsjednika Republike Hrvatske, Ive Josipovića, i predsjednice Vlade, Jadranke Kosor, u prvoj polovici 2011. prve su jasne političke intervencije radi zaštite ravnopravnosti Hrvata u BiH. Valja ih nastaviti. Hrabrije, otvorenije, energičnije.

koje se tvrdilo da pripadaju Hrvatskoj Zajednici (a kasnije Republici) Herceg-Bosni, te pripajanja tih teritorija kao dijela 'Velike Hrvatske', u kratkome roku ili tijekom dužega razdoblja, kako bi one postale dio Republike Hrvatske ili bile blisko povezane s njom... Udruženi zločinački pothvat obuhvaćao je i kreiranje političke i nacionalne mape tih područja tako da njima dominiraju Hrvati, kako u političkome tako i u demografskome smislu.

Više osoba se pridružilo tom udruženom zločinačkom pothvatu, učestvovalo u njemu i dalo mu svoj doprinos, a među njima su bili Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske, Gojko Šušak, ministar obrane Republike Hrvatske, Janko Bobetko, jedan od najviših generala u vojsci Republike Hrvatske, Mate Boban, predsjednik Hrvatske Zajednice (i Republike) Herceg-Bosne, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić, Berislav Pušić, Dario Kordić, Tihomir Blaškić i Mladen Naletilić (zvani Tuta). Među ostalim učesnicima bili su sljedeći: članovi rukovodstva i organa vlasti Herceg-Bosne/HVO-a, uključujući razne funkcionare i članove vlade i političkih struktura Herceg-Bosne/HVO-a na svim razinama (uključujući općinske organe vlasti i mjesne organizacije); razni čelnici i članovi Hrvatske demokratske zajednice i Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine na svim razinama, razni časnici i pripadnici oružanih snaga Herceg-Bosne/HVO-a, razni pripadnici oružanih snaga, policije, sigurnosnih i obavještajnih službi Republike Hrvatske, te druge poznate i nepoznate osobe..." - *Predmet IT-04-74 T, točke 15. i 16.* Već smo kazali da je to navod Tužiteljstva koji raspravno vijeće Suda može u cijelosti odbiti ili izmijeniti.

Je li pogodan trenutak za intervenciju Hrvatskoga sabora posebnom deklaracijom o odnosima s BiH? Može li se ostvarivanje ljudskih prava Hrvata (konstitutivnog naroda) u BiH postaviti u NATO-u kao sigurnosno pitanje, jer nestabilna BiH destabilizira regiju? Hoćemo li otvoriti raspravu u Vijeću Europe?

U svakom slučaju potrebna je dobro organizirana hrvatska diplomatska ofenziva radi upoznavanja svjetskih metropola s ostvarivanjem narodnosnih i ljudskih prava i političko-pravnim položajem Hrvata u BiH.

Poboljšati dobre odnose s BiH

Izložio bih i dvije sugestije:

Bilo bi dobro u Hrvatskome saboru ratificirati ugovor o razgraničenju s BiH iz 1999. Zbog nepripremljenosti naših pregovarača morska granica u Malostonskom zaljevu za Hrvatsku je povučena loše, ali sporazum su potpisala dvojica predsjednika, Tuđman i Izetbegović, deset godina se primjenjuje pa se pravno, bez suglasnosti BiH, ne može promijeniti. Našoj javnosti valja pojasniti što se dogodilo.²³ Valjalo bi isto tako trajno riješiti pitanje uporabe luke Ploče (poput Rotterdama ili Hamburga) i ceste Ploče – Dubrovnik (postavljanje policijskih i carinskih postaja samo na cestama koje vode u unutrašnjost BiH).

Ne znam zbog čega je u Hrvatskome saboru zapelo donošenje Strategije o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske (s posebnim dijelom koji se odnosi na Hrvate u BiH) i zakona o provedbi te Strategije. Te bi dokumente valjalo konačno usvojiti i obznaniti.

Odgovornost političkih elita

Bez obzira na kompetencije mucave i konfuzne međunarodne zajednice, razne *ešdaune*, za sudbinu BiH i odnose u toj državi prvenstveno su odgovorne političke elite tri konstitutivna naroda. Bošnjačka, hrvatska i srpska elita moraju se složiti, što prije to bolje, s fundamentalnim načelom: demokracija u stabilnoj državi, a ne majorizacija u nestabilnoj BiH, život u raznolikosti i snošljivosti, a ne separatizam i dezintegracija.

Sinteze

Što se tiče političkoga položaja hrvatskoga naroda u BiH moguće su sljedeće sinteze:

²³ Ugovor je potpisan u Sarajevu 30. srpnja 1999. Prema gledištima hrvatskih stručnjaka u tome se ugovoru morska granica u Malostonskome zaljevu ne poklapa s morskom granicom između nekadašnjih jugoslavenskih republika Hrvatske i Bosne i Hercegovine u vrijeme raspada Jugoslavije. Otočići Veliki i Mali škoj te vrh poluotoka Kleka (Rep Kleka) uz južnu stranu bosanskohercegovačkoga poluotoka Klek, koji su bili u Hrvatskoj, pripali su Bosni i Hercegovini. Ako je gledište hrvatskih stručnjaka točno, ugovorom je narušeno načelo *uti possidetis iuris*.

Brže i temeljitije promjene političkoga i pravnoga statusa Hrvata u BiH: jedino adekvatnim (odlučnim) angažiranjem države Hrvatske radi ostvarivanja narodskih i ljudskih prava Hrvata u BiH! Prepušteni sami sebi, s ukočenim, razjedinjenim i egoističnim stranačkim elitama, nažalost, Hrvati u BiH nisu u stanju takve promjene izboriti.

Negativni činilac: iskustvo kazuje da se federalni oblik višenacionalne države pokazao nefunkcionalan i neodrživ, jer se u praksi (sudstvu, policiji, školstvu i dr.) ne uspijeva suzbiti dominacija najmnogoljudnije nacije (raspad SSSR-a, bivše Jugoslavije, Čehoslovačke), usprkos dvostrukim parlamentarnim domovima, raznim nacionalnim "ključevima" kod postavljanja dužnosnika i sl.

Moguće konačno rješenje oblika vladavine i ravnopravnosti tri naroda: sazivanje međunarodne konferencije o reviziji Daytonskog sporazuma,²⁴ donošenju ustava,²⁵ novog izbornog zakona²⁶ i o – prema mojoj osobnoj prosudbi²⁷ – kantonalnome uređenju BiH po uzoru na Švicarsku (Švicarska se službeno naziva konfederacija,

²⁴ Daytonski sporazum može se izmijeniti, dopuniti ili staviti izvan snage jedino u skladu s međunarodnim pravom. Republika Srpska, primjerice, inzistira na strogo poštivanju Daytonskog sporazuma koji, među ostalim, normira donošenje za BiH važnih odluka "sporazumom strana", a pod "stranama" se u Banjaluci razumijevaju Republika Srpska i Federacija BiH (zastupnici u BiH parlamentu, primjerice, nisu "strana").

²⁵ Tekst Ustava koji je sada na snazi sadržan je u dodatku Daytonskoga sporazuma (*Annex 4: Constitution of Bosnia and Herzegovina*).

²⁶ Izborni zakon Bosne i Hercegovine koji normira izbor članova i predstavnika Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine, te utvrđuje načela koja važe za izbore na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini sada sadrži: tekst Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 23/01), Odluku o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 7/02), Odluku o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 9/02), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 20/02), Ispravak zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 25/02), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 4/04), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 20/04), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 25/05), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 52/05), Ispravak zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 65/05), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 77/05), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 11/06), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 24/06), Zakon o usvajanju zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 32/07), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 33/08), Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 37/08) i Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 32/10).

²⁷ O državnome ustroju i budućnosti BiH objavljene su brojne rasprave. V. primjerice: Lepara A., *Political Situation in Bosnia and Herzegovina after Dayton Agreement: disintegration or transition into democracy?*, Saarbrücken 2010.

iako to nije, već je kantonalno uređena država), s tom razlikom što bi se kantoni u BiH osnovali (formirali) na *nacionalnoj osnovi*.

Poželjna budućnost: Otkako sam zašao u hrvatsku politiku sredinom 1990. uvijek sam se zalagao za samostalnu, neovisnu i cjelovitu Bosnu i Hercegovinu, osobito kao ministar vanjskih poslova u hrvatskoj Vladi i veleposlanik hrvatski u Rimu. I danas je moja vizija: BiH kao multietnička suverena država, punopravna članica Europske unije i Sjevernoatlantskoga saveza, utemeljena na istinskoj ravnopravnosti svoja tri konstitutivna naroda.

Summary

CROATIA AND CROATS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Current relations in Bosnia and Herzegovina are relics of a long, continuous history of foreign and domestic tyrants` and satraps` reign; outright or hollow confrontations between people of different origin, religion and nationality in Bosnia and Herzegovina. This is a manuscript concerning the relationship between Croatia and Croats in Bosnia and Herzegovina, a beautiful and kind country destined to suffer; about its political position, human and national rights. And about the foundation upon which modern European Bosnia and Herzegovina can and should rest: about the principle of equality of three constituent peoples – Croats, Bosnians and Serbs – and all other citizens of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Croatia; Bosnia and Herzegovina; Croats in Bosnia and Herzegovina; constituent peoples; organization of state government; human and national rights